

Drs. J.W. Scheurwater, Oud-Vossemeer

Here, vergeld het kwaad!

*O God, breng de goddeloze om; mannen van bloed, ga weg van mij.
Want met schandelijke woorden spreken zij over U en Uw vijanden misbruiken Uw naam.
Zou ik niet haten, Here, wie U haten? Een afkeer hebben van wie tegen U opstaan?
Ik haat hen met een dodelijke haat, mijn eigen vijanden zijn het.*

*Doorgrond mij, o God en ken mijn hart,
toets mij en ken mijn gedachten.
Zie of er bij mij een schadelijke weg is
en leid mij op de eeuwige weg.*

Psalm 139: 19-24

Na het loflied op Gods alwetendheid en alomtegenwoordige en scheppende kracht verrast David ons. Onverwacht barst hij uit in een hartstochtelijke bede om de vernietiging van de goddeloze. Hij verklaart Gods vijanden te haten met de meest intense haat.

Wellicht bekruipt ons bij dit gedeelte de gedachte: dit kán toch niet meer in deze tijd, dit lezen en bidden. Hoe moeten we toch verklaren dat juist in één van de mooiste psalmen zo'n wraakzuchtig gedeelte voorkomt? Wellicht zeggen we: dit gedeelte is nu typisch oudtestamentisch. Het Nieuwe Testament is heel anders.

Is dat echter waar? Allereerst lezen we in het Oude Testament ook vele teksten over liefde tot de vijanden: 'U zult uw broeder in uw hart niet haten (...). U zult u niet wreken, noch toorn behouden' (Lev. 19:17,18); 'Verblijdt u niet als uw vijand valt; en als hij struikelt, laat uw hart zich niet verheugen' (Spr. 24:17); 'Indien degene, die u haat, hongert, geef hem brood te eten; en zo hij dorstig is, geef hem water te drinken' (Spr. 25:21). De Here Christus herhaalt, onderstreept, verfijnt en verscherpt deze teksten: 'Gij hebt gehoord, dat er gezegd is: Gij zult uw naaste liefhebben, en uw vijanden zult gij haten. Maar ik zeg u: Hebt uw vijanden lief; zegent ze, die u vervloeken; doet wel aan hen die u haten; en bidt voor hen, die u geweld aan doen, en die u vervolgen (Matth. 5:43-44).'

Daarnaast vinden we echter in het Nieuwe Testament ook de hartstochtelijke afwijzing, allereerst bij onze Heiland zelf: 'en wie voor een van deze kleinen die in Mij geloven, een aanleiding tot vallen is, het zou beter voor hem zijn dat er een molensteen om zijn hals gedaan en hij in de zee geworpen werd' (Mark. 9:42). 'Wee u, gij schriftgeleerden en Farizeeën, gij ge-

Inhoud

Here, vergeld het kwaad! 145

Drs. J.W. Scheurwater, Oud-Vossemeer

Het belang van Kohlbrugges prediking voor deze tijd (VI, slot) 147

T. van Es, Alblasserdam

Wat heidense schrijvers uit de oudheid over Christus en de christelijke religie hebben vermeld 149

Ds I. J. Wisse, Rijnsburg

Botsing tussen waarheid en eer 150

Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

Agenda 152

Drs. Marijke Aalders, Bussum.

Een woord van dr. W. Aalders

Het Evangelie ziet de levensweg van Jezus uitlopen door het kruis en de dood heen, op een verheerlijking, die met menselijke begrippen bijna niet meer te omschrijven is. God heeft Jezus uitermate verhoogd en Hem de naam gegeven boven alle naam! En zó, in die heerlijkheid zet Hij zijn werk voort.

veinsden, want gij zijt witgepleisterde graven gelijk, die van buiten wel schoon schijnen, maar van binnen zijt gij vol geveinsdheid en ongerechtigheid' (Matth. 23: 29). Over Judas zegt Hij: 'het zou goed zijn voor die mens, als hij niet geboren was' (Mark 14:21).

Ook de martelaren in de hemel roepen in Openb. 6:10 om wraak: 'en zij riepen met een luide stem: Tot hoelang, o heilige een waarachtige Heerser, oordeelt U niet en wreekt U niet ons bloed aan hen die op de aarde wonen?'

De spanning tussen de roep om wraak en het gebod tot naastenliefde komt dus in beide Testamenten voor. Daarom kunnen we psalm 139:21, 22 niet zomaar aan de kant schuiven als oudtestamentisch. Hoe moeten we dit gedeelte dan verstaan met het oog op een christelijk leven?

David spreekt hier zeer diepe dingen. Hij is, aangespoord door de gedachten uit de voorafgaande teksten, in een heilige, vurige liefde tot God ontbrand: liefde tot Zijn Naam, Zijn recht en Zijn instellingen. Onverdraaglijk is het voor hem om gespot met Gods Naam aan te moeten horen en schandelijke woorden over Gods werken. Er zijn mensen die dit doelbewust doen. Zij ontkennen Gods almacht en alomtegenwoordigheid en zouden, wanneer het mogelijk zou zijn, de wereld uit Gods hand willen roven. Tegenover deze opstandige geesten roept David in grote verontwaardiging zijn wraakgebed. Hij roept tot God om wraak, zodat Gods goede schepping hersteld wordt van kwaad en in stand zal worden gehouden tegen alle boze beraadslagingen in.

Ook in deze tijd gaat een doelbewuste spot met Gods Naam en Gods werk de christen toch zeker door merg en been? Het kan heel verontrustend zijn wanneer het ons ontbreekt aan Davids verontwaardiging! Te vrezzen valt dat een matte reactie op Godslastering niet zo-

zeer te maken heeft met beschaving, maar eerder met lauwheid.

Deze bede om vergelding is niet gericht tegen de grote grijze massa mensen van wie het nog onduidelijk is of zij uiteindelijk zullen kiezen vóór of tegen God. Het gaat hier niet om een onderscheid tussen gelovige of ongelovige mensen. David spreekt hier in uitersten: hij richt zich tegen het doelbewuste kwaad, bedreven tegenover God. Hiervan zegt David dat hij het haat en er een afkeer van heeft. Echter, deze haat en afkeer gelden in eerste instantie de daden van een mens. Het kan gebeuren dat de persoon en zijn daden één worden, maar we moeten ook rekening mee houden met de Schriftwoorden die zeggen: 'Vele laatsten zullen de eersten zijn' (Matth. 19:30;20:16) en 'zo waarachtig als ik leef, spreekt de Here Here, zo ik lust heb in de dood van de goddeloze! Maar daarin heb ik lust, dat de goddeloze zich bekeert van zijn weg en leeft!' (Ez. 33:11)

David eindigt deze psalm met de bede om doorgrond en gekend te worden door God. Voelt hij soms aan dat hij te ver is gegaan? Nee, David bidt deze woorden omdat nederigheid gepast is tegenover de alwetende, alomtegenwoordige en scheppende God. Het is zijn bede dat hij in liefde en gehoorzaamheid Gods goede weg zal bewandelen. Wie is de eeuwige weg anders dan Christus, die gezegd heeft: 'Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven' (Joh 14:6)?

Het ware gebed is niet een verrichting, een oefening, een vrome houding, maar de bede van een kind tot het hart van zijn vader. Daarom is het gebed nooit demonstratief, noch voor God, noch voor onszelf, noch voor anderen.

Dietrich Bonhoeffer

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Drs. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Dr. M. Verduin en Ds. I.J. Wisse.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 19,50 per jaar

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

Het belang van Kohlbrugges prediking voor deze tijd (VI, slot)

Aäron droeg de Urim en de Thummim, het gericht der kinderen Israëls op zijn borst, op zijn hart, toen hij inging voor de Heere. Hij deed dat 'geduriglijk voor het aangezicht des Heeren', staat er in Exodus 28, vers 30. In het Duits staat voor 'Urim en Thummim': 'Licht und Recht'; dat is ook de titel van de serie van twaalf deeltjes preken van Kohlbrugge, die men in Duitsland heeft uitgegeven. Men heeft er goed aan gedaan de preken onder deze titel uit te geven. Want Kohlbrugge droeg het gericht van zijn hoorders ook op het hart. Hij voelde het gewicht van hun zielen op zich drukken en hij bracht die voortdurend voor het aangezicht des Heeren. De inhoud van zijn prediking is als het ware een gericht voor de hoorders. Men voelt: hier vallen beslissingen voor de eeuwigheid. Men komt niet onder de klem van het Woord uit.

Wat doet nu de prediking van Kohlbrugge aan een ziel die maar niet heilig wil worden en geen gebod weet te houden? Wie zich door Kohlbrugge weet aangesproken, komt tot de ontdekking dat hij in die prediking iets heeft gevonden wat hij elders vergeefs heeft gezocht. Ik kan dat illustreren met de brief die ds. J. ter Borg in 1844 schreef aan zijn vriend Matthijs Westendorp.

Ter Borg had enige weken voordat hij de bewuste brief schreef Kohlbrugges verklaring over Romeinen 7 gelezen. De indruk die dat geschrift op hem maakte verwoordt hij als volgt:

"Veelgeachte Vriend en Broeder in onze Zaligmaker Jezus Christus! Het boekje is ten einde. Rom. 7 las ik nu nog één in 't Hoogduits en ook de twee kopieën van brieven die ik door u bezit. Ik heb gelezen. Ik dacht gedurig aan ons tezamen lezen en samen spreken. Ik heb nu weer gelezen in mijne eenzaamheid en nu voel ik mij gedrongen u de indruk te vermelden van het ensemble van de afgelopen 8 weken: Er is een licht voor mij opgegaan, zoals ik het nog niet kende. Er ligt een waarheid der absoluutheid voor mij in de Schrift, waaromtrent ik nog altijd dobberende bleef. Die waarheid is mij een rust in deze dagen en een stille genoeglijkheid zoals ze alleen in de Waarheid, welke tevens de Weg en het Leven is, gevonden wordt. Er is een handhaving van de Wet Gods zoals ze alleen gehandhaafd kan blijven: Er is geopend een weg der ontworsteling aan vele verstandsworstelin-

gen, hoewel het vragen geen einde zal hebben voor mijn vleselijk verstand. Er is een klaarheid over Gods gerechtigheid en over het Gode recht laten toekomen, die mij verblijdt, ook nog in veel donkerheid. Er vloeit mij een zoetheit uit dat drukken op het gewicht des woords: "God is in vlees geopenbaard". "t Woord is vlees geworden". Er is mij een toewenking der helderheid uit de verte, welke mij vertroosten wil, der helderheid over het schriftuurlijk begrip van oude en nieuwe mens, want dat is van veel belang: Er komt mij een ontwarring uit de verwarring, waarin ik mij verward vond omtrent het kerkelijk dogma, waarin ik mij niet bewegen kon en er toch ook niet uitspringen. Westendorp! Loof den Heere, onze zielen. Proeven wij van Zijn barmhartigheid, die barmhartigheid duurt tot in de eeuwigheid. Ik prijs de dagen en de weken, die ik bij u was. 't Is mij goed geweest. Ik dank u voor zoveel, voor zoveel naar geest en ziel en lichaam, voor deze drie. Ik dank voor zoveel, voor zoveel ook uw vrouw.

Ik weet niet, wat ik zeggen zal – het ene woord - ik dank u beiden grotelijks- omvatte het alles in zich! Zeven! zeven weken lang!!!"

Zeven weken, zeven weken lang! Wat een enthousiasme komt daaruit voort wanneer men ontdekt wat nu de eigenlijke boodschap van Kohlbrugge is. Vrijwel ineens worden veel moeilijke gedeelten uit de Heilige Schrift doorzien. De Bijbel valt letterlijk open. Zonde, Wet, verlossing van eigenliefde, liefde tot God en de naaste, de onuitsprekelijke genade voor zondaren van God in Christus, de ware heiligmaking, de ware dankbaarheid, alles gaat men in een ander licht zien. Gode zij dank, ik hoef niet meer mijn stand op te houden. Ik hoef niet meer mijzelf op te werken tot een aanvaardbaar geestelijk niveau. Ik mag komen zoals ik ben. Ik mag geloven zoals ik ben. Maar ik zal niet blijven wie ik ben, want ik mag vertrouwen dat Hij mij zal maken zoals Hij wil. Hij zegt tot mij: "Wees heilig, want ik ben heilig." Dat is voor mij geen opdracht, maar een genadige belofte. Hij zorgt, Hij werkt, Hij geeft, Hij doet alles wat ter zaligheid nodig is, en ik, ik hoef alleen maar te ontvangen, aan te nemen, verder niets. Wil ik dan niet graag tot eer van Hem gaan

leven? Ja, zeker wel, maar omdat ik alles van mijzelf heb leren wantrouwen, leg ik dit de Heere voor, en vraag ootmoedig of *Hij* mij in al de waarheid wil leiden. Ik heb liefde tot de Wet van God, omdat die de uitdrukking van Zijn wil is.

"In de dagen der Reformatie had men één centraal-dogma, de justificatie. Men wist bijkans van niets anders af. Niet van eigen heiligheid, maar van eigen zondigheid en van Gods genade sprak men. En dit is het zekere bewijs, dat juist in die dagen de rechte heiligmaking aanwezig was, terwijl omgekeerd het naar voren dringen van de heiligmaking een zeer duidelijke aanwijzing is, dat men van het fundament der zaligheid is afgegleeden. Voor een echt kind van de Reformatie bestaat zijn heiligheid allereerst hierin, dat hij een arm zondaar voor God is. Welnu, dan beleeft hij ook Romeinen 7: 14; dan beleeft hij ook de rechtvaardigmaking; en wie dit beleeft, heeft de vrucht tot heiligmaking."¹ Ik belijd Christus de Heere te zijn. Ik ben niet meerder dan mijn Meester. Hij wist Zich afhankelijk van Zijn Vader, zal ik het dan niet zijn? Hij moet Priester, Koning en Profeet zijn in mijn leven, dan heeft Hij het in alles in mijn leven voor het zeggen. Kohlbrugge zegt daarover: "Bij de belijdenis van zulke waarheden te volharden, geeft een waarachtige, duurzame levensvreugde, vrede en een goed geweten. Het moet zo iemand altijd goed gaan, omdat hij daarbij een levende God en trouwe Heiland aan zijn zijde heeft. Zo'n belijdenis, die ik met bescheidenheid en vrijmoedigheid voor iedereen wil afleggen als een getuigenis van de hoop der heerlijkheid, welke de God aller genade mij schenkt, is ook de belijdenis van allen, die de Naam van Christus met mij aanroepen. Zij worden 'Zijn gemeente' genoemd, of 'leden van Hem, het zegevierende Hoofd'. Ik ben opgenomen als lidmaat van hun gemeenschap; in de gemeenschap van de onderdanen van de grote Ko-

ning Jezus; de kinderen van God, de barmhartige Vader, om ook aandeel te hebben aan de genade, aan de troost van de Heilige Geest. Als een lidmaat, die bij Hem wordt gerekend, heb ik beloofd tot aan mijn levens-einde in deze gemeenschap te volharden. Er zijn twee dingen, die mij vooral in de weg staan, de zaligheid te beërven, n.l.: het vertrouwen op vergankelijke goederen en het verlangen naar iets, waarvan ik niet weet of God het voor mij goedkeurt. Dat de almachtige God, Wien alle dingen mogelijk zijn, het zo maken wil, dat ik Zijn heilig Woord en Zijn genade en de eeuwige zaligheid van mijn door Christus mijn Heere gekochte ziel, boven alles zette en alleen dat onvergankelijke voor onvergankelijk houde en dag in, dag uit Hem aanroep met de woorden: 'niet mijn wil, maar Uw vermaning en Uw weg. Onthoud mij Uw wijsheid en genade niet, opdat ik in Uw liefde, in de liefde van de broeders en mijn naasten, Uw raad gediend hebbe, tot U ook mij opnemen zal in Uw heerlijkheid, als een begenadigde dienstknecht en uitverkorene.' Want de wereld vergaat, alleen bij U is de heerlijkheid en het zijn Uw woorden: 'Gij nu, gij schapen Mijner weide, gij zijt mensen, maar Ik ben uw God.'"²

Het wandelen op de onderste weg, in stille afhankelijkheid van God, heeft als vrucht dat wij verhoogd zullen worden. Wie zichzelf vernedert, zal verhoogd worden. Maria zong het ook: "Hij heeft machtigen van de tronen afgetrokken en nederigen heeft Hij verhoogd." Dat is de doorlopende boodschap van Kohlbrugges prediking, een prediking voor toen, voor nu en voor allen die het voor-goed hebben afgeleerd om nog maar ooit iets in zichzelf te willen zijn voor God.

Dr. J.C.S. Locher in: *Troffel en Zwaard*, 22ste jaargang, Leiden 1919, blz. 362.

H.F. Kohlbrugge, *Toevlucht*, Kampen 2004, blz. 63.

Ds I. J. Wisse, Rijnsburg

Wat heidense schrijvers uit de oudheid over Christus en de christelijke religie hebben vermeld

Als gelovige christenen hebben we er geen moeite mee om aan te nemen, dat aan het begin van onze jaartelling onze Heiland Jezus Christus geboren werd. We vinden dat haast een vanzelfsprekend iets. En dat na Zijn lijden, sterven en opstanding, of nauwkeuriger uitgedrukt: dat na de uitstorting van de Heilige Geest op het Pinksterfeest in Jeruzalem het Evangelie zijn loop begon

in de wereld van die dagen – dat is voor ons zonder meer een vaststaand feit.

Maar de vraag kan worden gesteld hoe dat toen is toegegaan. Zijn er al gauw mensen buiten de christelijke gemeenschap geweest, die tot de ontdekking kwamen, dat er zo iets als een christelijke kerk aan het ontstaan was? En hoe stond de antieke cultuurwereld hier tegenover?

We moeten zeggen, dat er in die eerste eeuwen maar weinig heidense schrijvers geweest zijn, die melding maakten van het verschijnsel van het christendom als nieuwe religie. En wat zij er van afwisten was nog uiterst gering. Zij spreken er terloops en op afstand over.

Van drie personen echter is ons bekend, dat zij van de christelijke godsdienst enigszins op de hoogte waren: Plinius, Tacitus en Suetonius. Ik wil er nu nader op ingaan hoe ieder van hen tegen de "sekte" van de christenen aankeeek. Want als een sekte, als een afsplitsing van het Jodendom beschouwden ze de beweging rondom Jezus van Nazareth.

Plinius

Plinius was tijdens de regering van keizer Trajanus (98-117) stadhouder in de provincie Bithynië, in Klein-Azië, het tegenwoordige Turkije. Uit de eerste brief van Petrus weten we, dat daar al vroeg christenen woonden (1 Petr. 1:1). In een ambtelijk schrijven deelt Plinius de keizer mee, dat bij gerechtelijke onderzoeken bleek, dat mensen onder wie ook kinderen, zich bij het christendom hadden aangesloten – zelfs Romeinse burgers bevonden zich onder hen – en dat sommigen van hen, die hun geloof verloochenden, hadden verklaard, dat ze reeds vele jaren terug christen waren geworden, maar dat nu niet meer waren, ja, dat iemand zelfs beweerde, dat het twintig jaar geleden was, dat hij van het christelijk geloof afstand had genomen.

En dan schrijft hij verder: "Daarom heb ik het onderzoek uitgesteld en ben ik ertoe overgegaan om u om advies te vragen. Want de zaak scheen mij een advies waard, vooral vanwege het grote aantal aangeklaagden. Want velen, van alle leeftijden, van elke stand en ook van beiderlei sekse, lopen gevaar en zullen gevaar lopen. En niet alleen in de steden, maar ook in de dorpen en op het platteland verbreidt zich dat besmettelijke bijgeloof. Maar het schijnt tot staan gebracht te kunnen worden en zich te kunnen beteren. In ieder geval staat het vast, dat men de tempels, die reeds bijna verlaten waren, weer in groten getale begint te bezoeken, en dat godsdienstige plechtigheden, die lange tijd onderbroken waren, weer worden hervat, en dat weer offerdiëren worden verkocht waarvoor tot voor kort slechts nu en dan een koper was te vinden. Hieruit kan men gemakkelijk opmaken wat een grote mensenmenigte weer op het rechte spoor gebracht kan worden, als er maar gelegenheid is tot berouw."

Plinius was er dus van doordrongen, dat het christendom een niet te verwaarlozen factor was in zijn provincie. Al met al vormde het een bedreiging voor de Romeinse cultuur. Tussen de christenen en de niet-christenen deden

zich conflicten voor, die ertoe leidden, dat christenen bij de overheid – soms anoniem – werden aangegeven. En hoe moest hij hierop reageren? Wat was eigenlijk het vergriep? Wat moest er gestraft worden? Het christen-zijn als zodanig, of waren alleen de misdaden, die daarmee in verband werden gebracht, strafbaar? En moesten voor volwassenen en kinderen dezelfde straffen gelden? Hij wist het niet en legde het daarom de keizer voor.

Toch was Plinius niet zonder meer negatief over de christenen, hij noemde in zijn brief aan de keizer ook positieve dingen, namelijk, dat ze op een bepaalde dag vóór zonsopgang samenkwamen en een gebed uitspraken tot Christus als tot een god, en dat ze zich onder ede verplichtten niet een of ander misdrijf te begaan, maar dáartoe, dat ze niet zouden stelen, geen echtbreuk zouden plegen, betrouwbaar zouden zijn, en wanneer hun iets in bewaring was gegeven, niet zouden ontkennen, dat dat zo was.

De keizer gaf op de vragen van zijn stadhouder, die enige volhardende christenen naar de gevangenis had laten wegvoeren, een goedkeurend antwoord, dat hierop neerkwam: een algemene regel was niet te geven, behalve deze, dat de christenen niet van overheidswege mochten worden opgespoord; wie aangebracht werden, moesten echter worden gestraft, tenzij ze herriepen en hun oprechtheid daarin aannemelijk wisten te maken; anonieme aanklachten moesten terzijde worden gelegd.

Waar we even op moeten letten, is, dat Plinius de christelijke religie een *besmettelijk bijgeloof* noemde, en even eerder in die brief – wat ik niet geciteerd heb – *waanzin*.

Tacitus

Tacitus, een Romeinse geschiedschrijver, die nu onze aandacht vraagt en die leefde van ongeveer 54 tot ongeveer 117, vermeldt ons iets over wat onder de regering van keizer Nero (54-68) plaats vond. In het jaar 64 legde een grote brand een aanzienlijk deel van Rome in de as. Volgens hem werd Nero ervan verdacht de brand te hebben laten aansteken, maar om die schijn van zich af te wenden, gaf deze de christenen hiervan de schuld. En dan vertelt Tacitus, dat de christenen vanwege *hun schanddaden* gehaat waren, en spreekt hij over *hun haat tegen het menselijk geslacht* en noemt hij hun gehele optreden kortweg een *misdaad*. Net als Plinius spreekt hij ook over een verfoeilijk *bijgeloof*. De christenen verdenkt hij bovendien van revolutionaire bedoelingen, want hij zegt nadrukkelijk, dat Christus, de stichter van het christendom, onder de regering van Tiberius door de stadhouder Pontius Pilatus ter dood was gebracht. Dat was een vonnis, dat onruststokers konden verwachten.

We zien dus, dat Tacitus bepaald geen sympathie

voor de christenen koesterde. Dat zal ook wel samenhangen hebben met het feit, dat allerlei laster over de christenen werd rondgestrooid. De buitenstaanders hoorden van "het vlees eten en het bloed drinken van de Zoon des mensen" (Joh 6:53). En dat werd uitgelegd alsof er in de samenkomsten van de christenen kinderen zouden worden geslacht en opgegeten. De buitenstaanders hoorden iets over een beker en dat werd opgevat als gifmengerij. En dat de christenen elkaar "broeder" en "zuster" noemden en elkaar met de broederkus begroeten, gaf ook bedenkingen en maakte hen verdacht. Ze zouden zich schuldig maken aan bloedschande. Kortom: de christenen werden beticht van kindermoord en incest en wat al niet meer. De meest onwaarschijnlijke verhalen over hen deden de ronde en zo werden ze in een kwaad daglicht gesteld.

Suetonius

Ten slotte de derde heidense schrijver, die ons over Christus een bericht heeft nagelaten, Suetonius. Hij leefde van 75 tot 150 en deelt in een levensbeschrijving van een aantal Romeinse keizers mee, dat Claudius, die regeerde van 41 tot 54, op een gegeven moment de Joden uit Rome liet verdrijven, omdat zij op aanstoken van Chrestus voortdurend onlusten veroorzaakten. Van deze verdrijving van de Joden lezen we ook in Handelingen 18:2: "Daarna verliet Paulus Athene en kwam te Corinthe. En hij vond daar een Jood, genaamd Aquila, van geboorte uit Pontus, die juist uit Italië gekomen was met Priscilla,

zijn vrouw, omdat Claudius bevolen had, dat alle Joden Rome zouden verlaten."

Eerlijkheidshalve moeten we zeggen, dat de passage over onlusten op aanstoken van Chrestus nogal omstreken is. Ze wordt verschillend uitgelegd. Wie is namelijk met Chrestus bedoeld? Deze naam lijkt heel veel op "Christus". Heeft Suetonius zich misschien vergist? Was er onder de Joden in Rome grote onrust ontstaan in verband met een zekere Chrestos of Christus en schreef hij Chrestus, terwijl hij Christus bedoelde? We weten in ieder geval, dat hij de werken van Tacitus heeft gekend, die toch met zoveel woorden Christus noemde als de stichter van het christendom. En in zijn levensbeschrijving van Nero sprak Suetonius over de christenen als over een soort mensen, die *een nieuw en schadelijk bijgeloof* aanhingen. Hij moet dus wel van Christus hebben geweten. Maar absolute zekerheid hierover hebben we niet.

Uit het bovenstaande kunnen we dus de conclusie trekken, dat er op het eind van de eerste eeuw en in het begin van de tweede eeuw niet-christelijke schrijvers zijn geweest, die op de hoogte waren van Jezus Christus en Zijn volgelingen. En tevens blijkt dan, dat onze Heiland een figuur was, die ten nauwste verbonden is met onze wereld en onze geschiedenis: "Ik geloof in Jezus Christus, geboren uit de maagd Maria, die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven." We kunnen dan ook met stelligheid bij Zijn verschijning op aarde een jaartal zetten.

Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

Botsing tussen waarheid en eer

De rede die paus Benedictus XVI op 12 september jl. in de Universiteit van Regensburg voor een aantal wetenschappers hield, heeft meer bekendheid gekregen dan hij of wie ook toen in de aula heeft kunnen vermoeden. Hij sprak over "Geloof, rede en Universiteit – herinneringen en reflecties". Het tumult dat daarover wereldwijd is uitgebroken, is een illustratie van de ontzaglijke en benauwende controverse tussen het Christelijk geloof en de Islam

Wat had de paus misdreven? Hij haalde herinneringen op uit zijn tijd aan de Universiteit in Bonn, met haar twee theologische faculteiten. Een collega uit een van de andere faculteiten had er zijn verwondering over uitgesproken dat twee faculteiten zich bezighielden met iets wat er helemaal niet is: God. De paus vervolgde: "Dat

het ook tegenover een dergelijke radicale scepsis nodig en verstandig blijft, met de rede naar God te vragen en dit in de samenhang van de overlevering van het christelijk geloof te doen, werd in het geheel van de Universiteit niet bestreden". Toen ging hij verder met een passage, zoals die in een wetenschappelijk verhaal in de Europese cultuur volstrekt gebruikelijk is, maar in de oren van moslims onverdraaglijk is. Ik citeer: "Dit alles is mij weer in gedachten gekomen, toen ik kortgeleden het door professor Theodore Khoury (Münster) uitgegeven deel van de dialoog las, die de geleerde Byzantijnse keizer Mauel II Palaeologos wel in 1391 in het winterkamp te Ankara met een ontwikkelde Pers over het Christendom en de Islam en de waarheid van beide hield. De keizer heeft wel tijdens de belegering van Constantinopel tussen 1394

en 1402 de dialoog opgeschreven; daardoor kan men ook begrijpen dat zijn eigen uitspraken zeer veel uitvoeriger zijn weergegeven dan de antwoorden van de Perzische geleerde. De dialoog handelt over het geheel van de structuur van het geloof, zoals dit in de Bijbel en in de Koran is omschreven en cirkelt vooral rond het Gods- en mensbeeld, maar noodzakelijkerwijs ook steeds weer rond de "drie wetten": het Oude Testament – het Nieuwe Testament – de Koran". Toen kwam de keizer op het thema van de djihad, de heilige oorlog. "De keizer wist zeker dat in Sura 2, 256 staat: geen dwang in geloofszaken – het is een van de vroege sura's uit de tijd dat Mohammed nog geen macht had en bedreigd werd. Maar de keizer kende natuurlijk ook de in de Koran vastgelegde, later ontstane, bepalingen aangaande de heilige oorlog. Zonder op details, zoals de onderscheiden behandeling van "Schriftbezitters" en "ongelovigen" in te gaan, wendt hij zich in verbazend botte vorm heel eenvoudig tot zijn gesprekspartner met de centrale vraag naar de verhouding van religie en geweld als zodanig. Hij zegt: 'Laat mij toch zien wat voor nieuws Mohammed heeft gebracht en u zult alleen maar slechts en inhuumaans vinden, zoals dit dat hij voorgeschreven heeft het geloof, dat hij predikte door het zwaard te verbreiden'. De keizer motiveert dan nauwkeurig waarom verbreiding van het geloof door geweld onzinnig is. Dit strijdt met het wezen van God en het wezen van de ziel". Want als Byzantijn kende de keizer de Griekse filosofie volgens welke het strijdig is met het wezen van God dat Hij niet redelijk zou handelen. De paus vervolgde zijn rede over de verhouding van rede en geloof.

Men hoeft geen Europese wetenschapper te zijn om zich af te vragen wat hier nu fout aan was. Dat de paus in de ogen van moslims echter een ongelofelijke, ja onvergefelijke "zonde" beging, toont aan hoe ernstig de botsing van beide religies en culturen is.

Het gaat in de Europese wetenschappelijke traditie om waarheidvinding. De paus, voorheen hoogleraar, zocht blijkbaar naar een ontmoeting, een gesprek in de geschiedenis tussen een vertegenwoordiger van de Kerk en een vertegenwoordiger van de Islam. Hij kwam toen op dit gesprek dat in de 14e eeuw werd gevoerd, om daar iets aan te hebben voor de actualiteit. Dat hij daarbij keizer Manuel II, die 7 eeuwen geleden leefde, aanhaalde is in de Europese traditie geheel normaal en gangbaar. Maar in dit citaat werden Islam en geweld in één adem genoemd en dat was voor moslims onverdraaglijk en het geweld barstte los. Uit alle delen van de Moslimwereld woede en protesten: bedreigingen aan het adres van het Vaticaan en aan de paus persoonlijk, die direct extra moest worden bewaakt; zijn geboortehuis in Markt am Inn werd beklad; op de Westelijke Jor-

daanoever werden kerken in brand gestoken; een non, ziekenverpleegster en haar lijfwacht werden in Somalië doodgeschoten; politici en staatslieden bemoeiden er zich mee.

Wij zijn geneigd te zeggen: die Middeleeuwse keizer had het bij het rechte eind: "Islam en geweld horen bij elkaar. Kijk maar naar de reacties. Het bewijs werd voor de zoveelste keer geleverd door de uitbarstingen van geweld, onmiddellijk nadat de woorden die de paus sprak in het wetenschappelijke gezelschap in de universiteit van Regensburg bekend waren geworden."

De paus heeft inmiddels verklaard dat hij juist de dialoog zocht en zoekt met de Islam. Hij wilde in zijn rede stellen dat geloof en geweld elkaar uitsluiten en herhaaldelijk heeft hij openlijk zijn spijt betuigd en gezegd dat hij verkeerd begrepen is. Maar dit is niet voldoende gebleken om de verhitte gemoederen tot bedaren te brengen,

Vorig jaar – zo is bekend geworden – heeft paus Benedictus in zijn zomerverblijf in Castel Gandolfo een geheime bijeenkomst georganiseerd om over de Islam te spreken. Twee experts op het gebied van de Islam en een aantal oud-theologiestudenten waren daarvoor uitgenodigd.

De geheime bespreking bleef niet heel lang geheim, want een van de aanwezigen heeft op 5 januari van dit jaar bekend gemaakt dat de paus op het standpunt staat dat Islam en democratie onverenigbaar zijn. Volgens pater Joseph Fessio, een van de deelnemers aan het overleg en de man die uit de school klapte, heeft de paus gezegd: "In de islamitische traditie heeft God zijn woord aan Mohammed gegeven, maar dat is een eeuwig woord. Het is niet het woord van Mohammed. Het is zoals het is, het is altijd hetzelfde. Er is geen mogelijkheid om het aan te passen of te herinterpreteren, terwijl in het christendom, in het jodendom de dynamiek totaal anders is. Daar is het God die door zijn schepselen opereert. (...) God heeft gebruik gemaakt van zijn schepselen en heeft ze geïnspireerd om zijn woord aan de wereld over te brengen, en heeft dus een kerk gebouwd waarin Hij aan zijn volgelingen de autoriteit geeft om de traditie over te leveren en te interpreteren. Er is een interne logica in de christelijke Bijbel, die dit toestaat en die er om vraagt dat deze wordt aangepast en toegepast op nieuwe situaties."

Hoe men ook over de visie van de paus mag denken – als deze in het bovenstaande correct is weergegeven – één van de opmerkelijk verschillen tussen de Bijbel en de Koran is dat tussen de eerste en de laatste "schrijver" van de Bijbel meer dan tien eeuwen liggen, terwijl de Koran door "openbaring" aan Mohammed in één men-

senleven tot stand is gekomen. Dynamiek, geschiedenis is in de Koran onbekend. Hij is een dictee van Allah aan Mohammed. De Bijbel is een boek van geschiedenis. "En het geschiedde ...", lezen we keer op keer. De Bijbel is een boek dat hoop wekt, op grond van Gods beloften, gericht op de grote Davidszoon, gericht naar de komst van Gods Rijk. De Koran is als een blok, waarin ook zelfs de minste voortgang ontbreekt. Een boek vol lofprijzingen, oordelen en geboden. Statisch, zoals de heilige steen in Mekka, de kaäba. De Islam is niet alleen een wettische religie, hij biedt ook een model voor de staat en samenleving, ingericht naar de sharia. Hoe de Islam die de sharia nastreeft en een democratie naar Westers model samen kunnen gaan, is inderdaad een raadsel. Het lijkt zo iets als een vierkante cirkel.

Ondertussen blijkt hoe ernstig de botsing van culturen en religies in onze tijd is en moet worden vastgesteld dat in de Islam "de waarheid" het onderspit moet delven ten gunste van "de eer". Zelfs een eed, tot staving van de waarheid, ook als deze afgelegd is met de hand op de Koran, mag gebroken worden wanneer de zaak van Allah daarmee is gediend. Of "Islam" en "geweld" samengaan, is niet een zaak van waar of onwaar, maar een zaak van eer of oneer. Wie de vraag als zodanig slechts opwerpt, beledigt al de Islam. Wie, zoals de paus deed, uit een oude kroniek een passage aanhaalt waarin de verbinding van "Islam" en "geweld" wordt gelegd, ont-eert, beledigt en smaadt de Islam. In dit licht kan ook het verschijnsel van *de eerwraak* worden gezien. Geschon-

den eer roept om wraak. Het doet denken aan het cri-men *laesae maiestatis* van de Romeinen. Wie de eer van de staat of van de keizer geschonden had, al was het maar door het beschadigen van een beeld van de kei-zer, was des doods schuldig.

Wat voorheen in geschiedenisboeken te lezen was, is nu de werkelijkheid waarin wij leven. De Islam is ontwaakt. Hij is zich van zijn macht bewust. Wereldwijd. Tot in wetenschappelijk onderzoek. Getuige de reacties van woe-de op de pauselijke lezing in Regensburg. Getuige het verbod professor P.W. van der Horst in zijn afscheidscol-lege aan de Utrechtse Universiteit opgelegd. Hij gebruikt deze macht om zich in alle felheid (11 september 2001!) te richten tegen het decadente Westen, het verdorven "huis van ongelof". De wereld zal er nog meer van merken! Maar haar geschiedenis gaat verder. Hoe moet dat met deze botsende culturen en religies?

Ongeveer twee weken na de lezing in Regensburg heeft de paus een aantal vertegenwoordigers uit de is-lamitische wereld uitgenodigd om de dialoog gaande te houden. Moeilijke onderwerpen ging hij daarbij niet uit de weg. Hij wees zijn islamitische gesprekspartners erop hoe moeilijk of onmogelijk de Islam het christenen maakt om bedehuizen te bouwen.

Het verdient respect dat de paus moedig het gesprek zoekt. Maar in hoeverre heeft het gesprek een eerlijke 'kans' gezien de lichtgeraaktheid, ja aperte vijandigheid bij vele moslims, die ook direct in het politieke vlak wordt vertaald?

Agenda

In het najaar van 2006 komt de agenda voor 2007 in zicht. De eerste exemplaren heb ik al in augustus in de winkels zien liggen.

Het kost doorgaans wat meer moeite, maar er zijn nog steeds agenda's die de nieuwe week beginnen met de zondag. Dat is een ander begin dan meteen met de maandagse arbeid geconfronteerd te worden. De week komt meer in het licht van de zondag te staan.

Een bijkomend voordeel is dat de ruimte, die beschikbaar is voor het weekend, niet samengevoegd en onder-bedeeld is. In het weekend vinden heel andere activiteiten plaats dan in de werkweek. Daar moet in de agenda voldoende ruimte voor zijn.

Als ik een dergelijke agenda niet vind in de winkel, vraag ik er vaak om. Even aandacht voor de zondag als begin van de week.

Drs. Marijke Aalders, Bussum.